

XOR SAN'ATINING RIVOJLANISHI VA KO'P OVOZLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI

SHAXLO ISAKOVA

*Farg'ona ixtiroslashtirilgan san'at maktabi
"Xor dirijorligi" bo'limi o'qituvchisi*

Anatatsiya: Ushbu maqolada xorning kelib chiqishi va undagi ko'p ovozlikning o'rni haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Xor san'ati, ko'p ovozlik, polifoniya, monofoniya, gregoriy xorali, uyg'onish davri, barokko, kontrapunkt, fuga, a cappella, xor ijrochiligi, musiqiy madaniyat.

Xor san'ati insoniyat madaniyatining eng qadimiy va muhim musiqiy shakllaridan biridir. Jamoaviy kuylash insonlarda hamjihatlik, musiqiy eshitish va estetik didni shakllantiradi. Xor san'atining rivojlanishi bevosita musiqiy tafakkurning o'sishi, jamiyatning madaniy va diniy hayoti bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, ko'p ovozlik (polifoniya) xor san'atining yuksak bosqichi sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi.

Mazkur referatda xor san'atining shakllanish bosqichlari va ko'p ovozlikning rivojlanishi yoritiladi.

1. Xor san'atining kelib chiqishi

Xor san'atining dastlabki shakllari qadimgi Misr, Yunoniston va Sharq xalqlari madaniyatida uchraydi. Qadimgi Yunonistonda xor:

diniy marosimlarda, teatr tomoshalarida,
ommaviy bayramlarda ishtirok etgan.

Bu davr xor ijrochiligi bir ovozli bo'lib, ritm va matnning ravshanligiga asoslangan.

2. O'rta asrlarda xor san'ati

O'rta asrlarda Yevropada xor san'ati asosan cherkov bilan bog'liq holda rivojlandi. Ushbu davrning eng muhim shakli — Gregoriy xorali bo'lib, u quyidagi xususiyatlarga ega edi:

bir ovozli (monofoniya);

lotin tilidagi diniy matnlar; erkin ritm va sokin ohang.

Bu bosqich xor san'atining keyingi rivoji uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qildi.

3. Uyg'onish davrida ko'p ovozlikning shakllanishi

Uygʻonish davrida sanʼat va madaniyatda inson shaxsiga boʻlgan eʼtibor kuchaydi. Natijada xor sanʼatida koʻp ovozlik (polifoniya) keng rivojlandi. Bu davrda har bir ovoz mustaqil melodik ahamiyat kasb etdi.

Mashhur bastakorlar:

Josquin des Prez — imitatsion polifoniyani mukammallashtirdi;

Giovanni Pierluigi da Palestrina — cherkov xor musiqasida muvozanat va soflikka erishdi.

Uygʻonish davri xor sanʼati koʻp ovozli musiqaning klassik namunalarini yaratdi.

4. Barokko davrida xor va polifoniya

Barokko davrida xor sanʼati yanada murakkablashdi. Bu davrning asosiy belgisi — kontrapunkt va fuga janrlarining rivojlanishidir. Xor orkestr bilan birga ijro etila boshladi.

Yetakchi bastakorlar:

Johann Sebastian Bach — polifonik xor sanʼatini eng yuqori bosqichga olib chiqdi; George Frideric Handel — monumental xor asarlari bilan mashhur boʻldi.

5. XIX–XX asrlarda xor sanʼati

XIX asrda xor musiqasi romantik ifodaviylik bilan boyidi. XX asrga kelib esa: milliy xor maktablari shakllandi;

a cappella ijrochiligi kengaydi;

folklor va zamonaviy uslublar xor sanʼatiga kirib keldi.

Zamonaviy xor sanʼati nafaqat akademik, balki estrada va eksperimental yoʻnalishlarda ham rivojlanmoqda.

6. Koʻp ovozlik (polifoniya) tushunchasi

Koʻp ovozlik (polifoniya) — bir vaqtning oʻzida bir nechta mustaqil melodik chiziqlarning uygʻun yangrashidir. Har bir ovoz oʻz mustaqilligini saqlagan holda umumiy musiqiy gʻoyaga xizmat qiladi.

Polifoniyaning asosiy turlari:

imitatsion polifoniya; kontrapunktik polifoniya;

aralash (polifoniya va gomofoniya).

Xor sanʼati va koʻp ovozlik insoniyat musiqiy tafakkurining yuksak namunasidir. U tarix davomida diniy marosimlardan tortib zamonaviy sahna sanʼatigacha boʻlgan yoʻlni bosib oʻtdi. Bugungi kunda xor sanʼati jamoaviy ijro, estetik tarbiya va milliy madaniyatni rivojlantirishda muhim oʻrin tutadi.

Qisqacha tarixiy rivojlanish

1) Oʻrta asrlar (IX–XIV asrlar)

Gregorian xor – bir ovozli, lotincha diniy qoʻshiqlar Monastir va soborlarda ijro etilgan

Musiqqa yozuvi (nota) shakllana boshladi

2) Uygʻonish davri (XV–XVI asrlar)

Koʻp ovoqlik (polifoniya) kengaydi

Mashhur bastakor: Giovanni Pierluigi da Palestrina

Xor tovushlarining uygʻunligi va tiniqligi asosiy mezon boʻldi

3) Barokko davri (XVII–XVIII asrlar)

Xor va orkestr birgalikda

Kantata va oratoriyalar rivojlandi

Yetakchi nom: Johann Sebastian Bach

4) Klassik davr (XVIII asr oxiri)

Xorli messa va sahnaviy asarlar

Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven

5) Romantizm (XIX asr)

Hissiyot va dramatism kuchaydi Milliy ruhdagi xor asarlari Johannes Brahms

6) XX–XXI asrlar (zamonaviy davr)

A cappella, eksperimental va xalq musiqasi unsurlari Professional va havaskor xorlar keng tarqalgan Xalqaro xor festivallari va tanlovlar

Yevropada mashhur xor anʼanalari Angliya – sobor va bolalar xorlari

Germaniya – akademik va protestant xor madaniyati Italiya – katolik diniy xor maktablari

Skandinaviya – zamonaviy va folklor yoʻnalishlar

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYHATI

1. Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi
2. B.B.Shomahmudova “Xor loʻgʻati”
3. Y.A.Gudkova oʻzbek xor adabiyoti